

**تدوین بسته آموزشی پیشگیری از طلاق و تعیین اثربخشی آن بر صمیمیت و کیفیت ارتباط زوجین
(مورد مطالعه: کارمندان آموزش و پرورش شهرستان ارومیه)**

شاهپور احمدی خوبی^۱

علی مهداد^۲

نرگس کشتی‌آرای^۳

تاریخ وصول: ۹۷/۰۷/۰۹

تاریخ پذیرش: ۹۷/۰۹/۱۶

چکیده

هدف تحقیق حاضر تدوین بسته آموزشی پیشگیری از طلاق و تعیین اثربخشی آن بر صمیمیت و کیفیت ارتباط زوجین و روش تحقیق ترکیبی از طرح‌های اکتشافی که در بخش کیفی از نوع روایتی و در بخش کمی از نوع نیمه تجربی بود. محیط پژوهش بخش کیفی زوجین متقاضی طلاق شهر ارومیه بودند که با ابزار مصاحبه روایتی، عوامل تضعیف و تقویت کننده خانواده استخراج و بر اساس آن بسته آموزشی تدوین و روایتی محتوایی تأیید گردید. در بخش کمی، روش پژوهش نیمه تجربی بود. جامعه آماری بخش کمی کارمندان آموزش و پرورش ارومیه بودند که ۶۰ نفر به عنوان نمونه آماری تحقیق از طریق نمونه‌گیری داوطلبانه انتخاب و به صورت تصادفی در دو گروه آزمایشی و کنترل جایگزین شدند. دو سازه کیفیت ارتباط و صمیمیت زوجین متغیرهای وابسته تحقیق و ابزار اندازه‌گیری پرسشنامه‌های کیفیت ارتباط زوجین خوشکام (۱۳۸۵) و صمیمیت زوجین بروک و برتمن (۱۹۹۵) بودند. یافته‌ها با استفاده از روش آنالیز واریانس اندازه‌گیری مکرر در نرم افزار SPSS مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفت. نتایج نشان داد آموزش بسته باعث افزایش صمیمیت و کیفیت ارتباط زوجین می‌شود ($p > 0/05$). نظر به اثربخشی بسته پیشنهاد می‌شود در مؤسسات آموزش خانواده و مراکز مشاوره ازدواج و خانواده استفاده شود.

واژه‌گان کلیدی: بسته آموزشی، پیشگیری از طلاق، صمیمیت زوجین، کیفیت ارتباط

زوجین.

۱- دانشجوی دکتری روانشناسی عمومی، واحد خوراسگان، دانشگاه آزاد اسلامی، اصفهان، ایران.

۲- استادیار، گروه روانشناسی، واحد خوراسگان، دانشگاه آزاد اسلامی، اصفهان، ایران (نویسنده مسئول). alimahdad.am@gmail.com

۳- استادیار، گروه روانشناسی، واحد خوراسگان، دانشگاه آزاد اسلامی، اصفهان، ایران.

مقدمه

نیاز انسان به زندگی اجتماعی و تشکیل خانواده، وجه تمایز او با سایر جانداران و یک نیاز فطری است. تطابق این نیاز با امکانات بیرونی، این فرصت را فراهم آورده تا انسان‌ها با روی آوردن به ازدواج، به این میل باطنی و خواسته طبیعی خویش پاسخ دهند (نوابی نژاد، ۱۳۹۴: ۱۰۴۷). نقش و موقعیت نهاد خانواده به عنوان هسته اولیه و اساسی تشکیل جامعه از دیر باز مورد توجه جامعه‌شناسان، روان‌شناسان و متخصصان علوم رفتاری و اجتماعی قرار گرفته است. این نقش با گذشت هزاران سال از عمر آن نه تنها اهمیت خویش را از دست نداده است، بلکه روز بر معرفت بشری در کشف و میزان و ابعاد اهمیت نهاد خانواده افزون شده است (جاهدی و همکاران، ۱۳۹۴: ۹۴۵) از این رو سنگ‌بنای نهاد خانواده در ازدواج گذاشته می‌شود و به عبارتی ازدواج موفق پایه و بنیانی عالی برای ایجاد خانواده‌ای شاد و مستحکم تلقی می‌شود (صادقی، ۱۳۹۴: ۱۳). خانواده محل ارضای نیازهای مختلف جسمانی، عقلانی و عاطفی است و داشتن آگاهی از نیازهای زیستی و روانی و شناخت چگونگی ارضا آن‌ها و مجهز شدن به تکنیک‌ها و شناخت تمایلات زیستی و روانی ضرورتی انکار ناپذیر است (Edalati & Redzuan, 2010: 136).

عوامل مختلفی بر استحکام خانواده تأثیر می‌گذارد که از جمله آن‌ها صمیمیت زوجین است (Taniguchi & et al, 2006: 11). رابطه صمیمانه، بهترین وسیله رسیدن به نتیجه، باهمکاری دیگران است و توان ایجاد رابطه، یکی از مهم‌ترین مهارت‌هایی است که فرد می‌تواند داشته باشد (اسماعیلی و غلامرضایی، ۱۳۹۵: ۶۳). این سازه چند جنبه‌ای شامل فرآیندی است که در طول زمان روی داده و با توانایی همسران برای ارتباط و حل تعارضات، احساس نزدیکی به همسر خود و با سهیم شدن در تجارب یکدیگر تعریف می‌شود (Nazare & et al, 2010: 128). روابط صمیمی، مانند روابطی که بین زوجین وجود دارد، سنگ بنای موفقیت زناشویی و کیفیت ارتباط است (Sandhya, 2009: 75). و زوج‌هایی که صمیمیت بالاتری دارند قابلیت بیش‌تری در مواجهه با مشکلات و تغییرات مربوط به رابطه خود داشته و در نتیجه رضایت زناشویی بالاتری را تجربه می‌کنند (Patrick & et al, 2007: 359). اریکسون (Erickson, 1987: 23) در مراحل رشد هشت‌گانه خود صمیمیت را در مقابل انزوا قرار می‌دهد. به زعم وی هم‌جوئی هویت با دیگری به صمیمیت منجر می‌شود. وی این مرحله رشدی را بیش‌تر در جوانان برجسته می‌کند (شعاری نژاد، ۱۳۸۷: ۳۸). استرنبرگ (Sternberg, 1996: 29) نیز در نظریه مثلث عشق خود به صمیمیت و نقش آن در عشق اشاره دارد. وی عشق را با ترکیب سه مؤلفه اصلی ترسیم می‌کند: صمیمیت، اشتیاق، و تعهد. به زعم وی صمیمیت به احساس نزدیکی و

تدوین بسته آموزشی پیشگیری از طلاق و تعیین اثربخشی آن بر صمیمیت و ...

پیوستگی با معشوق اشاره دارد. پراگر (Preager, 1986: 92) هم معتقد است تعاملات صمیمی ابعاد عاطفی، شناختی و رفتاری دارند. بعد رفتاری شامل به اشتراک گذاشتن (کلامی و غیر کلامی) ابعاد خصوصی و شخصی زندگی است. بعد شناختی بیان گر معیارها، فرض‌ها و خواسته‌های هریک از زوجین در مورد ارتباط صمیمی است و درک کردن و درک شدن را تأمین می‌کند. بعد عاطفی، احساسات مثبتی است که زوجین در حین تعاملات‌شان نسبت به خود و همسرشان دارند و منعکس کننده نیاز هریک از زوجین به صمیمیت و ترس و نگرانی از فقدان آن است. زمینه و ظرفیت صمیمیت طبق نظر پراگر به ظرفیت هریک از زوجین برای صمیمیت اشاره دارد و رفتارهایی مانند گوش دادن فعال، بیان همدلانه، توانایی بیان تجربیات درونی، و توانایی شنیدن و درک کردن تجربیات دیگری را شامل می‌شود (بشارت، ۱۳۹۱: ۱۸).

همه انسان‌ها یک نیاز پایه و اساسی به برقراری روابط صمیمانه دارند و این مؤلفه یک نیاز روانشناختی اولیه و اصلی در نظر گرفته می‌شود (Bard & Mane, 2006: 63). صمیمیت زمانی آشکار می‌شود که ازدواج کارکرد خوبی داشته باشد و فقدان صمیمیت حاکی از این است که رابطه زناشویی عملکرد ضعیفی دارد (Laurence, Barrett & Ravine, 2005:314). این است که مشکلات مربوط به صمیمیت باعث می‌شود زوج‌ها به دنبال مشاوره زناشویی باشند. مطالعات و تجارب بالینی نیز نشان می‌دهد که ریشه بسیاری از مشکلات زناشویی، کمبود صمیمیت و وجود مشکلات ارتباطی بین همسران است. نارضایتی از صمیمیت ممکن است موجب افزایش برخوردها، کاهش رضایت زناشویی و بروز مشکلات عاطفی و روانی گردد (Bagarozzi, 2001: 112).

صمیمیت را می‌توان توانایی شناخت خود در حضور دیگران دانست که خودآگاهی و رشد در این زمینه، برای ظرفیت قابلیت شخص در جهت صمیمیت، بسیار ضروری است. همسران در زندگی باید بکوشند نیاز به استقامت و دلگرمی را در یکدیگر تقویت کرده و از این نظر یکدیگر را ارضا کنند که اجرای این مهم، نیاز به اصول و قواعدی دارد که با رعایت این اصول می‌توان آن را در زندگی حاکم کرد. فردی که میزان صمیمیت بالاتری را تجربه می‌کند قادر است خود را به شیوه مطلوب‌تری در روابط عرضه کند و نیازهای خود را به شکل مؤثرتری به همسر خود ابراز کند (اسماعیلی و غلامرضایی، ۱۳۹۵: ۹۲).

یکی دیگر از عناصر کلیدی در استحکام خانواده کیفیت ارتباط زوجین است. اهمیت توجه به الگوهای ارتباطی نه تنها از جهت اثرگذاری آن بر میزان رضایت زناشویی بلکه تغییر الگوهای ارتباطی در مقایسه با دیگر عوامل تأثیر گذار زناشویی مانند ویژگی‌های شخصیتی و شرایط اجتماعی و اقتصادی عملی‌تر می‌باشد (Gottman & Notarius, 2001: 159). به عقیده گاتمن (۲۰۰) کیفیت تعامل بین زن و شوهرها پیشگوی مهمی برای آسفتگی زناشویی یا طلاق است.

مطالعات وی نشان داد زوجینی که ارتباط منفی تری با همدیگر دارند دارای ازدواج نابسامان بوده و آشفتگی زناشویی در آینده را می‌توان به آن‌ها نسبت داد. وی دریافت زوج‌هایی که در صدد طلاق هستند در تعاملات زناشویی خود از هیجان‌های منفی بیش از هیجان‌های مثبت استفاده می‌کنند (داودی و همکاران، ۱۳۹۰: ۱۲۱). رایج‌ترین مشکلی که از جانب زوجین مطرح می‌شود، ناتوانی در مهارت‌های ارتباط است. بیش از ۹۰ درصد زوجین آشفتگی، این مشکلات را به‌عنوان مسأله اصلی در زندگی زوجی خود بیان می‌کنند (Berbestine, & et al, 2003: 33). اگر زوجین فاقد مهارت‌های ارتباطی ضروری برای حل مشکلاتشان باشند، حتی کوچک‌ترین مشکل نیز حل‌ناشدنی خواهد شد (Georgiades, 2008: 87).

کیفیت ارتباط زوجین مفهومی چند بعدی است که شامل ابعاد گوناگون روابط در زوجین مانند سازگاری، رضایت، شادمانی، انسجام و تعهد می‌شود. ارتباط و گفتگو، دنیای مشترک اعضای خانواده را تشکیل می‌دهد (Sanford, 2006: 256). لحن کلام و واژگانی که استفاده می‌شود خواه محبت‌آمیز و با احترام یا خشم‌آلود و رنجش‌آور باشد، نگرش اعضای خانواده را به یکدیگر نشان می‌دهد. ارتباط کلامی نیز مانند ارتباط فیزیکی هم‌وسایله‌ای برای برقراری ارتباط است و هم‌وسایله‌ای برای تحکیم آن. زمانی که گفتگوی بین دو نفر رضایت‌بخش و محبت‌آمیز است به طرفین احساس امنیت می‌دهد و هرگاه گفتگوها در جهت سلطه‌گری، ایجاد تنش، بی‌حرمتی یا ضربه زدن به دیگری باشد، ناامنی حاکم و ارتباط ناسالم است. بنابراین، می‌توان گفت چگونگی ادای کلمات و صحبت کردن با یکدیگر بهترین شاخص برای سلامت رابطه است (نوابی نژاد، ۱۳۹۳: ۱۶۲).

از این رو مهارت‌های ارتباطی از مهم‌ترین مهارت‌های یک زندگی بشمار می‌آید. صمیمیت وقتی ایجاد می‌شود که افراد بتوانند افکار و عقاید، امیدها و آرزوها، ترس‌ها و نگرانی‌های خود را باهم در میان بگذارند و احساس درک شدن و پذیرفته شدن کنند. فقدان این مهارت موجب بروز بسیاری از سوءتفاهم‌ها، تنش‌ها و تعارض‌ها می‌گردد (محمدخانی، ۱۳۹۱: ۲۲). یافته‌های پژوهشی حکایت از آن دارد که ارتقا جهت‌گیری گفت و شنود خانواده، پیش‌بینی کننده سلامت روان فرزندان نیز می‌باشد. جهت‌گیری گفت و شنود به این معناست که خانواده‌ها تا چه حد شرایطی را بوجود می‌آورند که در آن اعضای خانواده تشویق به شرکت آزادانه در تعامل، بحث و تبادل نظر درباره گستره وسیعی از موضوعات شوند. بنابراین فرزندان احساس می‌کنند مورد پذیرش خانواده هستند و در رویارویی با مسائل چالش برانگیز نمی‌هراسند و قدرت انطباق، سازگاری، تاب‌آوری و عملکرد مؤثرتری خواهند داشت (تجلی و لطیفیان، ۱۳۸۹: ۹۳).

پژوهش‌های متعددی در داخل و خارج انجام پذیرفته تا اشکال ارتقا صمیمیت و کیفیت ارتباط زوجین را در خانواده مورد بررسی قرار دهند که ذیلاً به تعدادی از آن‌ها اشاره می‌گردد:

تدوین بسته آموزشی پیشگیری از طلاق و تعیین اثربخشی آن بر صمیمیت و ...

خجسته مهر، عطاری و شیرالی‌نیا (۱۳۸۷) در تحقیقی با عنوان: تأثیر آموزش مهارت‌های ارتباطی بر الگوهای ارتباطی و احساسات مثبت نسبت به همسر در زوجین شهر اهواز " نشان دادند این آموزش‌ها باعث افزایش حساسیت مثبت نسبت به همسر، بهبود الگوهای ارتباطی سازنده متقابل و کاهش الگوی ارتباطی توقع/کناره‌گیری و الگوی ارتباطی اجتنابی متقابل می‌شود.

اولیاء و فاتحی‌زاده (۱۳۸۹) پژوهشی با هدف تعیین اثربخشی آموزش غنی‌سازی زندگی زناشویی بر افزایش صمیمیت زوجها انجام دادند. نتایج بدست‌آمده در این پژوهش نشان داد که برنامه غنی‌سازی زندگی زناشویی، صمیمیت عاطفی، عقلانی، روانشناختی و اجتماعی-تفریحی را افزایش می‌دهد. خدایاری‌فرد و همکاران (۱۳۹۲) هم در تحقیق خود با عنوان: اثر بخشی آموزش مهارت حل مسئله بر صمیمیت زناشویی، نشان دادند مهارت حل مسئله بر صمیمیت کلی، صمیمیت روان‌شناختی، عقلانی و فیزیکی اثربخشی مثبت دارد. مبتنی بر یافته‌های این پژوهش، مهارت حل مسئله می‌تواند برای ارتقاء صمیمیت کلی، صمیمیت عقلانی، روان‌شناختی و فیزیکی به عنوان یک مهارت کارآمد بکارگرفته شود.

قدم خیر و همکاران (۱۳۹۲) نیز در مطالعه خود با عنوان: اثر بخشی مداخله مبتنی بر درمان عقلانی هیجانی بر افزایش صمیمیت و رضایت زناشویی نشان دادند که این مداخله بر افزایش صمیمیت و رضایت‌مندی زناشویی زنان تأثیر مثبت دارد. رضایی و همکاران (۱۳۹۲) نیز در تحقیق با عنوان: تأثیر آموزش سبک زندگی اسلام محور با تأکید بر نظام خانواده بر صمیمیت زوجین، نشان دادند تفاوت معناداری بین میانگین نمره اختلافی کلی صمیمیت و ابعاد صمیمیت (عاطفی، جسمی، تفریحی-اجتماعی، ارتباطی، معنوی، روان‌شناختی، جنسی و صمیمیت کلی) در گروه آزمایش نسبت به گروه کنترل وجود دارد. به عبارتی این آموزش در گروه آزمایشی تأثیر مثبت داشته است. عباسی بوردرق و همکاران (۱۳۹۲) هم در مطالعه خود با عنوان بررسی و مقایسه اثر بخشی زوج درمانی رفتاری-تلفیقی و رفتاری-شناختی روی باورهای ارتباطی زوجین متقاضی طلاق نتیجه گرفت که هر دو روش، البته با اولویت اثربخشی بیش‌تر زوج درمانی رفتاری-تلفیقی، در بهبود باورهای ارتباطی متقاضیان طلاق نقش مثبت دارند.

اعتمادی، امین جعفری و شاه سیاه (۱۳۹۳) هم در مطالعه خود با عنوان: تأثیر آموزش گروهی زوجین براساس رویکرد ارتباط در مانی بر افزایش صمیمیت زوجین شاهد و ایشارگر اسفهان نشان دادند آموزش گروهی زوجین به شیوه ارتباط درمانی بر صمیمیت زوجین به طور کلی تأثیر معناداری نداشته است، اما آموزش گروهی زوجین به شیوه ارتباط درمانی بر

ابعاد صمیمیت فیزیکی و عاطفی موثر بوده است. نتایج حاصل از این پژوهش نشان می‌دهد که آموزش گروهی به شیوه ارتباط درمانی، صمیمیت فیزیکی و عاطفی را افزایش داده است. همام جی و بیوک اوزتورک (۲۰۰۵) نیز در تحقیقی با عنوان: باورهای ارتباطی در تعارض زناشویی، بر روی یک نمونه ۱۸۲ نفری مرد و زن نشان داد، باورهای ارتباطی با تعداد فراوانی تعارضات زناشویی ارتباط مثبت داشته و سطح تنش با این تعارضات مرتبط بود (Hamamci & Buyukozturk, 2005: 291). کریگلویز (Kriegerlewiec, 2006: 24) رابطه بین راهبردهای حل مسئله و صمیمیت زناشویی را بررسی کرد. نتایج نشان داد که زوجین صمیمی اکثراً از راهبردهای حل مسئله سازنده استفاده می‌کنند و به ندرت راهبردهای حل مشکل مخرب را بکار می‌گیرند.

کاتن، برتن و راشینگ (۲۰۰۹) در تحقیقی با عنوان: تأثیرات میانجی دلبستگی بر ساختار اجتماعی و منابع روان‌شناسی اجتماعی بر ارتباط بین کیفیت روابط زناشویی و اختلالات روان‌شناختی، به این نتیجه دست یافتند که کیفیت روابط زناشویی پایین تعیین‌کننده مهمی بر مؤلفه‌های سلامتی است. این تحقیق همچنین نشان داد که کیفیت روابط زناشویی اختلالات روان‌شناختی را تعدیل می‌کند.

مرور پیشینه تحقیق حاضر مشخص می‌کند، مؤلفه‌هایی نظیر صمیمیت و کیفیت ارتباط زوجین متغیرهایی اکتسابی می‌باشند که اگر توسط همسران فرا گرفته شده و نهادینه شوند، می‌توانند استحکام خانواده را به دنبال داشته باشند. به عبارتی دو سازه مود مطالعه این پژوهش بر اساس مبانی تئوریک و پژوهشی ذکر شده، عناصری شناختی و رفتاری محسوب می‌شوند که از رهگذر آموزش قابل حصول می‌باشند. از آنجا که بسته آموزشی مورد استفاده مبتنی بر یک مطالعه کیفی و میدانی تهیه شده و در آن به عوامل تضعیف‌کننده و استحکام بخش خانواده از منظر خانواده‌های از هم پاشیده پرداخته شده است، این سوال برای محقق مطرح بود که آیا با آموزش آن به زوجین عادی می‌توان دو سازه کیفیت ارتباط و صمیمیت زوجین را ارتقا داد؟ بر همین مبنا دو فرضیه برای پژوهش حاضر مورد آزمون قرار گرفت:

فرضیه اول: بسته آموزشی پیشگیری از طلاق بر صمیمیت زوجین شهرستان ارومیه تأثیر دارد.

فرضیه دوم: بسته آموزشی پیشگیری از طلاق بر کیفیت ارتباط زوجین شهرستان ارومیه تأثیر دارد.

روش

روش تحقیق ترکیبی از نوع طرح‌های اکتشافی که در بخش کیفی پژوهش از نوع روایتی و در بخش کمی از نوع نیمه تجربی بود. محیط پژوهش در بخش کیفی زوجین متقاضی طلاق شهر ارومیه بودند که با ابزار مصاحبه روایی، عواملی که منجر به تضعیف و تقویت خانواده می‌شد، استخراج و بر اساس آن بسته آموزشی پیشگیری از طلاق تدوین و روایی محتوایی آن توسط ۵ نفر از متخصصین تأیید گردید. در بخش کمی، روش پژوهش نیمه تجربی (پیش‌آزمون و پس‌آزمون با استفاده از دو گروه آزمایش و کنترل و پیگیری) بود. جامعه آماری شامل کارمندان آموزش و پرورش شهر ارومیه به تعداد ۴۵۲ نفر بودند که بدین منظور ۶۰ نفر به‌عنوان نمونه آماری تحقیق از طریق نمونه‌گیری داوطلبانه انتخاب و به صورت تصادفی در دو گروه آزمایشی (۳۰ نفر) و کنترل (۳۰ نفر) جایگزین شدند. ابزارهای سنجش پرسشنامه کیفیت ارتباط زوجین است. این پرسشنامه توسط خوشکام (۲۰۰۶) با استفاده از چارچوب نظری میلر، ناتالی و واکمن^۱ طراحی شده است. این پرسشنامه شامل ۳۳ سوال در چهار حیطه می‌باشد. حیطه اول با نام توجه کردن به خود دارای ۵ گزاره، حیطه دوم توجه کردن به همسر دارای ۷ گزاره، حیطه سوم برنامه‌ریزی برای حل مشکلات شامل ۶ گزاره و حیطه چهارم سبک‌های ارتباطی شامل ۱۵ گزاره است. نمره فرد در این پرسشنامه از طریق جمع نمرات گزینه‌ها بدست می‌آید و گزینه‌های ۲۹، ۲۸، ۲۷، ۲۶، ۲۵، ۲۴، ۲۳، ۲۲، ۲۱، ۲۰، ۱۹، ۱۷، ۱۶، ۱۵، ۱۴ به‌طور معکوس نمره گذاری می‌شود. حداقل نمره در این آزمون صفر و حداکثر ۱۶۵ می‌باشد. پاسخ به سوالات به صورت ۶ گزینه‌ای (اصلاً- بسیار کم- کم- تا اندازه‌ای^۲ زیاد- بسیار زیاد) می‌باشد. نمره بیش‌تر فرد در این آزمون نشانگر کیفیت ارتباط زناشویی بالاتری در او می‌باشد. ضریب اعتبار پرسشنامه ۰/۹۰ گزارش شده است. در پژوهش حاضر نیز آلفای کرونباخ ۰/۸۸ بدست آمد.

پرسشنامه صمیمیت زوجین؛ این پرسشنامه توسط استفان وندن بروک و هانس برتمن (۱۹۹۵) ساخته شده و از ۵۶ سوال تشکیل شده است و ۵ شاخص درباره صمیمی بودن در ازدواج را می‌سنجد. شاخص‌های این پرسشنامه عبارتند از: شاخص صمیمیت (مسائل و مشکلات مربوط به صمیمی بودن) با ۱۴ گزینه، میزان توافق زوجین با ۱۲ گزینه، میزان صادق بودن با ۱۲ گزینه، علاقه و محبت داشتن به یکدیگر با ۸ گزینه، میزان پایبندی به تعهدات با ۱۰ گزینه.

برای سنجش گرایش پاسخگویان با توجه به ترتیبی بودن گزینه‌ها مناسب‌ترین طیف، طیف لیکرت می‌باشد. برای هر یک از سوالات ۵ پاسخ، خیلی زیاد، زیاد، متوسط، کم و خیلی کم در نظر گرفته شده

است سپس به هریک از سوالات نمرات ۰ تا ۴ اختصاص داده شده است. پایایی پرسشنامه بر مبنای پژوهش وندن بروک و برتمن (۱۹۹۵)، پژوهش عرفانی اکبری و همچنین پژوهش امیری مطابق جدول ذیل بدست آمده است:

جدول (۱): ضریب آلفای کرونباخ متغیرهای اصلی تحقیق

صمیمیت	توافق	صادق بودن	علاقه و محبت	پابندی به تعهدات
۰/۸۶	۰/۸۶	۰/۸۳	۰/۸۲	۰/۷۲
۰/۸۶	۰/۹۲	۰/۸۷	۰/۸۰	۰/۸۷
۰/۸۳	۰/۸۸	۰/۷۱	۰/۷۴	۰/۸۴

در مطالعه حاضر نیز آلفای کرونباخ در مجموع ۰/۸۷ بدست آمد.

در این پرسشنامه حداقل امتیاز ممکن (۰) و حداکثر (۲۲۴) می‌باشد. نمره بین (۰) تا ۵۶: حس انسجام پایین است. نمره بین ۵۶ تا ۱۱۲: حس انسجام متوسط است. نمره بالاتر از ۱۱۲: حس انسجام بالا است.

بسته آموزشی پیشگیری از طلاق (توصیف بسته و شیوه اجرا)؛ بسته آموزشی پیشگیری از طلاق توسط احمدی خویی، مهرداد و کشتی آرای تهیه و تدوین شده و حاوی ۱۲ فصل می‌باشد. عناوین این بسته شامل: میانی ازدواج و خانواده، مقوله عشق در روابط همسران، ارتباط سازنده، مهارت مدیریت تعارض، اقتصاد خانواده، کارکرد جنسی همسران، بی‌وفایی، خشونت در خانواده، پدیده طلاق، نقش آموزش و مشاوره در استحکام خانواده و والدگری است. این بسته براساس انجام مصاحبه روایی با زوجین متقاضی طلاق صورت پذیرفته که برای جدایی به مراکز طلاق شهرستان ارومیه مراجعه نموده بودند. عوامل تأثیر گذار استخراج شده از این مصاحبه‌ها به تعداد ۷۶ عنوان، مفاهیم کلیدی بسته فوق را تشکیل دادند. بعد از آماده‌سازی، روایی محتوایی این بسته توسط ۵ نفر از اساتید دانشگاه با تخصص مسائل خانواده و ازدواج تأیید گردید. این بسته در مدت زمان ۲۴ ساعت توسط محقق به زوجین تدریس گردید و برای ارتقا اثربخشی آن از تکنیک‌های شیوه فعال آموزشی نظیر بارش فکری، ایفای نقش، فعالیت گروهی و تکالیف منزل استفاده شد. هر جلسه آموزشی از ۹۰ دقیقه تشکیل می‌شد و مخاطبین (کارمندان متأهل اداره آموزش و پرورش شهرستان ارومیه) در برگزاری جلسات مشارکت فعالانه داشتند. این مداخله آموزشی در سه روز به اجرا درآمد و گروه آزمایشی و کنترل قبل و بعد از اجرای مداخله ابزارهای سنجش (پرسشنامه‌های کیفیت ارتباط زوجین و صمیمیت زوجین) را تکمیل کرده و بعد از گذشت یک ماه از اتمام کارگاه بار دیگر این پرسشنامه‌ها توسط هر دو گروه تکمیل گردید. این کارگاه در یک فضای فیزیکی مطلوب با نور وامکانات صوتی - تصویری مناسب و با چیدمان صندلی‌ها به شکل نعل اسبی برگزار گردید تا

تدوین بسته آموزشی پیشگیری از طلاق و تعیین اثربخشی آن بر صمیمیت و ...

بدین طریق امکان همکاری افزایش یابد. تکالیف منزل نیز در آخر روز به مخاطبین ارائه شد تا در روز آتی اجرای آن توسط زوجین گزارش گردد. نحوه اجرا؛ بسته آموزش پیشگیری از طلاق در ۳ روز (۲۴ ساعت) مطابق برنامه زمان‌بندی ذیل به اجرا درآمد:

جدول (۲): نحوه اجرای بسته آموزش پیشگیری از طلاق

روز اول
جلسه اول: معارفه (بیخ شکنی)، توافق روی قوانین کلاس، مقدمه ای از وضعیت کنونی خانواده و اهداف دوره.
جلسه دوم: مروری بر مبانی و نظریه های موجود در حوزه خانواده، دیدگاه دینی در مورد خانواده، مقوله عشق در روابط همسران، نظریه های عشق و تکلیف منزل.
جلسه سوم: مهارت‌های ارتباطی همسران، گوش دهی فعال، تئوری های مرتبط با ارتباط، اجزا ارتباط و سبک های ارتباطی و تکلیف منزل.
جلسه چهارم: مدیریت تعارضات خانواده، سبکهای مدیریت تعارض، رویکردهای مرتبط، علل و عوامل تعارض و تکلیف منزل.
روز دوم
جلسه اول: مرور تکالیف منزل، اقتصاد خانواده، نحوه مدیریت اقتصاد خانواده
جلسه دوم: تأثیرات شغل همسران در روابط، کارکرد جنسی همسران، تفاوت همسران از بابت این کارکرد، اختلالات جنسی و علل آن، تکلیف منزل.
جلسه سوم: بی وفایی زناشویی و دلایل آن، نقش همسران در مواجهه با بی وفایی تکلیف منزل.
جلسه چهارم: خشونت در خانواده، انواع خشونت، علل و عوامل و پدیده طلاق، علل و تأثیرات آن بر زنان، مردان و فرزندان، تکلیف منزل
روز سوم
جلسه اول: مرور تکالیف منزل، نقش آموزش خانواده و نهاد مشاوره در استحکام خانواده
جلسه دوم: تعاملات همسران (شامل عناوین: قدردانی همسران، آراستگی همسران، ویژگی های روانشناختی مردان و زنان).
جلسه سوم: دخالت اطرافیان، خانواده همسران، تقسیم کار خانه، والدینگری (تعاریف و سبک های تربیتی).
جلسه چهارم: ادامه والدینگری (نقش والدین، وقت کیفی، سیستم پاداش و تنبیه، ملاحظات دستور دادن و نادیده گرفتن، مروری کلی بر اختلالات رفتاری شایع کودکان و نوجوانان)

یافته‌ها

در این پژوهش از روش‌های آماری t زوجی و تحلیل واریانس اندازه‌گیری‌های مکرر استفاده شد. این عملیات با استفاده از نرم افزار SPSS ورژن ۲۴ صورت پذیرفت که نتایج ذیل ارائه می‌گردد:

جدول (۳): مقایسه میانگین کیفیت ارتباط زوجین درون گروهی در مرحله قبل و بعد

متغیرها	آزمون	قبل از مداخله	بعد از مداخله	تفاضل	نتیجه
کیفیت ارتباط	گروه کنترل	۱۲۰/۴۷±۱۹/۵۰	۱۲۰/۳۰±۱۹/۴۸	۰/۱۶۷	$T=۰/۷۳۶$ و $DF=۲۹$ و $P=۰/۴۴۴$
زوجین	گروه آزمایش	۱۲۵/۱۰۰±۲۲/۲۲	۱۳۶/۴۷±۲۲/۰۵	-۱۱/۳۶۷	$T=-۰/۷۶۱$ و $DF=۲۹$ و $P=۰/۰۰۰۱$

آزمون آماری t زوجی در جدول شماره ۲ نشان می‌دهد که درون گروه کنترل، در بین آزمون‌های قبل از مداخله و بعد از مداخله تفاوت آماری معناداری در میانگین نمرات کیفیت ارتباط زوجین وجود نداشت ($P=۰/۴۴۴$). از طرفی در گروه آزمایش تفاوت معنی‌داری در بین نمرات قبل و بعد از مداخله وجود داشت و کیفیت ارتباط زوجین بعد از مداخله (۱۳۶/۴۷) در سطح معنی‌داری ۰/۰۱ بیش‌تر از کیفیت ارتباط زوجین قبل از مداخله (۱۲۵/۱۰) بود.

جدول (۴): مقایسه میانگین کیفیت ارتباط زوجین درون گروهی قبل از مداخله و پیگیری

متغیرها	آزمون	قبل از مداخله	پی گیری	تفاضل	نتیجه
کیفیت ارتباط	گروه کنترل	۱۲۰/۴۷±۱۹/۵۰	۱۲۰/۳۰±۱۹/۴۸	-۰/۱۶۷	T=-۰/۷۷۶ و DF=۲۹ و P=۰/۴۴۴
زوجین	گروه آزمایش	۱۲۵/۱۰±۲۲/۲۲	۱۳۹/۰۳±۲۲/۱۰	-۱۳/۹۳	T=-۷/۳۰۰ و DF=۲۹ و P=۰/۰۰۱

آزمون آماری t زوجی در جدول شماره ۳ نشان می‌دهد که درون گروه کنترل، در بین آزمون‌های قبل از مداخله و آزمون پیگیری تفاوت آماری معناداری در میانگین نمرات کیفیت ارتباط زوجین وجود نداشت ($P=۰/۴۴۴$). از طرفی در گروه آزمایش تفاوت معنی‌داری در بین نمرات قبل از مداخله با مرحله پیگیری وجود داشت و کیفیت ارتباط زوجین در مرحله پیگیری ($۱۳۹/۰۳$) در سطح معنی‌داری $۰/۰۱$ بیش‌تر از کیفیت ارتباط زوجین در سطح قبل از مداخله ($۱۲۵/۱۰$) بود.

جدول (۵): مقایسه میانگین کیفیت ارتباط زوجین درون گروهی پس از مداخله و پیگیری

متغیرها	آزمون	پس از مداخله	پی گیری	تفاضل	نتیجه
کیفیت ارتباط	گروه کنترل	۱۲۰/۳۰±۱۹/۴۸	۱۲۰/۳۷±۱۹/۵۶	-۰/۰۶۷	T=۱/۰۰ و DF=۲۹ و P=۰/۳۲۶
زوجین	گروه آزمایش	۱۳۶/۴۷±۲۲/۰۵	۱۳۹/۰۳±۲۲/۱۰	-۲/۵۶۷	T=-۴/۱۸۴ و DF=۲۹ و P=۰/۰۰۰۱

آزمون آماری t زوجی در جدول شماره ۴ نشان می‌دهد که درون گروه کنترل، در بین آزمون‌های پس از مداخله و آزمون پیگیری تفاوت آماری معناداری در میانگین نمرات کیفیت ارتباط زوجین وجود نداشت ($P=۰/۳۲۶$). از طرفی در گروه آزمایش تفاوت معنی‌داری در بین نمرات پس از مداخله با مرحله پیگیری وجود داشت و کیفیت ارتباط زوجین در مرحله پیگیری ($۱۳۹/۰۳$) در سطح معنی‌داری $۰/۰۱$ بیش‌تر از کیفیت ارتباط زوجین در سطح پس از مداخله ($۱۳۶/۴۷$) بود.

فرضیه اول: بسته آموزشی پیشگیری از طلاق بر کیفیت ارتباط زوجین تأثیر دارد؛

برای بررسی این فرضیه با توجه به تکرار تست‌ها در سه نوبت پیش‌آزمون، پس‌آزمون و پیگیری، از تحلیل آماری تحلیل واریانس اندازه‌گیری‌های مکرر استفاده شد. قبل از تحلیل واریانس مفروضه کرویت داده‌ها مورد بررسی قرار گرفت که چون سطح معنی‌داری حاصله از $۰/۰۵$ کوچکتر شده است لذا این فرض رد می‌شود ($DF= P= /$). یعنی فرض کرویت برآورده نشده است، لذا برای ادامه تفسیر در این حالت، نتایج مربوط به آزمون F بایستی بر اساس تعدیل درجه آزادی استفاده شود. برای تعدیل درجه آزادی، در آزمون کرویت ماکلی سه تخمین وجود دارد که به آن‌ها اسپیلون گفته می‌شود و در جدول F ارائه می‌شوند. در این فرضیه از اسپیلون هیته-فلت^۱ استفاده شده است.

تدوین بسته آموزشی پیشگیری از طلاق و تعیین اثربخشی آن بر صمیمیت و ...

جدول (۶): نتایج تحلیل واریانس اندازه گیری مکرر کیفیت ارتباط زوجین در سه زمان

منبع	مجموع مجدورات	درجه آزادی	میانگین مجدورات	F نسبت	سطح معنی داری	مجدور تا
زمان	۱۱۸/۶۷۸	۱/۱۷۲	۱۳۸۰/۷۵	۳۹/۵۶۴	۰/۰۰۰۱	۰/۴۰۶
زمان*گروه	۱۶۸۱/۰۱۱	۱/۱۷۲	۱۴۳۳/۹۲	۴۱/۰۸۷	۰/۰۰۰۱	۰/۴۱۵
خطا	۲۳۷۲/۹۷۸	۶۷/۹۹۴	۳۴/۹۰			

بر اساس جدول شماره ۵ نتایج حاصل از تحلیل نشان می‌دهد که اثر بسته آموزش پیشگیری از طلاق بر افزایش کیفیت ارتباط زوجین شهرستان ارومیه معنی‌دار است. نتایج مقایسه‌های زوجی با استفاده از آزمون بونفرونی نشان داد که همه مقایسه‌های دو به دو معنی‌دار هستند. یعنی تفاوت میانگین کیفیت ارتباط زوجین قبل از مداخله با میانگین کیفیت ارتباط زوجین بعد از مداخله و پیگیری معنی‌دار است؛ همچنین تفاوت میانگین کیفیت ارتباط زوجین پس از آموزش بسته با میانگین کیفیت ارتباط زوجین در قبل از آزمون و پیگیری معنی‌دار است و نهایتاً اینکه این تفاوت میانگین‌ها برای پیگیری با قبل از مداخله و بعد از مداخله نیز معنی‌دار است ($P < 0.05$).

همچنین نتایج نشان می‌دهد که تأثیر گروه بندی (بسته آموزش پیشگیری از طلاق) در گروه مداخله در مقایسه با گروه کنترل معنی‌دار است ($\text{Sig} = 0.016$ و $f = 6/160$). به عبارتی می‌توان گفت بسته آموزش پیشگیری از طلاق باعث افزایش کیفیت ارتباط زوجین در گروه مداخله در مقایسه با گروه کنترل شده است. بنابراین، سوال سوم پژوهش مورد تأیید قرار می‌گیرد و می‌توان نتیجه گرفت که بسته آموزش پیشگیری از طلاق موجب افزایش کیفیت ارتباط زوجین در گروه مداخله، پس از آموزش شده و این تأثیر ماندگار بوده است.

جدول (۷): مقایسه میانگین صمیمیت زوجین درون گروهی در مرحله قبل و بعد

متغیرها	آزمون	قبل از مداخله	بعد از مداخله	تفاضل	نتیجه
صمیمیت	گروه کنترل	۱۴۵/۴۳±۱۶/۹۶	۱۲۵/۳۷±۱۷/۱۱	۰/۰۶۷	$T = -0.441$ و $DF = 29$ و $P = 0.662$
زوجین	گروه آزمایش	۱۲۱/۴۷±۱۹/۷۹	۱۲۸/۴۷±۲۱/۰۸	-۶/۵۳۳	$T = -6.42$ و $DF = 29$ و $P = 0.001$

آزمون آماری t زوجی در جدول شماره ۵ نشان داد که درون گروه کنترل، در بین آزمون‌های قبل از مداخله و بعد از مداخله تفاوت آماری معناداری در میانگین نمرات صمیمیت زوجین وجود نداشت ($P = 0.662$). از طرفی در گروه آزمایش تفاوت معنی‌داری در بین نمرات قبل و بعد از مداخله وجود داشت و صمیمیت زوجین بعد از مداخله (۱۲۸/۴۷) در سطح معنی‌داری ۰/۰۱ بیش‌تر از صمیمیت زوجین قبل از مداخله (۱۲۱/۴۷) بود.

جدول (۸): مقایسه میانگین صمیمیت زوجین درون گروهی قبل از مداخله و پیگیری

متغیرها	آزمون	قبل از مداخله	پیگیری	تفاضل	نتیجه
صمیمیت	گروه کنترل	۱۲۵/۴۳±۱۶/۹۶	۱۲۵/۳۷±۱۷/۱۱	-۰/۰۶۷	T=۰/۴۴۱ و DF=۲۹ و P=۰/۶۶۲
زوجین	گروه آزمایش	۱۲۱/۹۳±۱۹/۷۹	۱۲۹/۷۳±۲۱/۴۳	۱/۱۰۰	T=-۶/۷۳۵ و DF=۲۹ و P=۰/۰۰۱

آزمون آماری t زوجی در جدول شماره ۶ نشان داد که درون گروه کنترل، در بین آزمون‌های قبل از مداخله و آزمون پیگیری تفاوت آماری معناداری در میانگین نمرات صمیمیت زوجین وجود نداشت (P=۰/۶۶۲). از طرفی در گروه آزمایش تفاوت معنی‌داری در بین نمرات قبل از مداخله با مرحله پیگیری وجود داشت و صمیمیت زوجین در مرحله پیگیری (۱۲۹/۷۳) در سطح معنی‌داری ۰/۰۱ بیش‌تر از صمیمیت زوجین در سطح قبل از مداخله (۱۲۱/۹۳) بود.

جدول (۹): مقایسه میانگین صمیمیت زوجین درون گروهی پس از مداخله و پیگیری

متغیرها	آزمون	پس از مداخله	پی‌گیری	تفاضل	نتیجه
صمیمیت	گروه کنترل	۱۲۵/۳۷±۱۷/۱۱	۱۲۵/۴۷±۱۷/۲۵	-۰/۱۰۰	T=۱/۰۰ و DF=۲۹ و P=۰/۳۳۶
زوجین	گروه آزمایش	۱۲۸/۴۷±۲۱/۰۸	۱۲۹/۷۳±۲۱/۴۳	-۱/۲۶۷	T=-۲/۵۷۹ و DF=۲۹ و P=۰/۰۱۵

آزمون آماری t زوجی در جدول شماره ۸ نشان داد که درون گروه کنترل، در بین آزمون‌های پس از مداخله و آزمون پیگیری تفاوت آماری معناداری در میانگین نمرات صمیمیت زوجین وجود نداشت (P=۰/۳۲۶). از طرفی در گروه آزمایش تفاوت معنی‌داری در بین نمرات پس از مداخله با مرحله پیگیری وجود داشت و صمیمیت زوجین در مرحله پیگیری (۱۲۹/۷۳) در سطح معنی‌داری ۰/۰۱ بیش‌تر از صمیمیت زوجین در سطح پس از مداخله (۱۲۸/۴۷) بود.

فرضیه دوم: بسته آموزشی پیشگیری از طلاق بر صمیمیت زوجین تأثیر دارد؛ برای

بررسی این فرضیه با توجه به تکرار تست‌ها در سه نوبت پیش‌آزمون، پس‌آزمون و پیگیری، از تحلیل آماری تحلیل واریانس اندازه‌گیری‌های مکرر استفاده شد. قبل از تحلیل واریانس مفروضه کرویت داده‌ها مورد بررسی قرار گرفت که چون سطح معنی‌داری حاصله از ۰/۰۵ کوچک‌تر شده است لذا این فرض رد می‌شود (P= / DF=). یعنی فرض کرویت برآورده نشده است، لذا برای ادامه تفسیر در این حالت، نتایج مربوط به آزمون F بایستی بر اساس تعدیل درجه آزادی استفاده شود. برای تعدیل درجه آزادی، در آزمون کرویت ماکلی سه تخمین وجود دارد که به آن‌ها اسپیلون گفته می‌شود و در جدول F ارائه می‌شوند. در این فرضیه از اسپیلون هینه-فلت استفاده شده است.

جدول (۹): نتایج تحلیل واریانس اندازه‌گیری مکرر صمیمیت زوجین در سه زمان

منبع	مجموع مجذورات	درجه آزادی	میانگین مجذورات	نسبت F	سطح معنی‌داری	مجدور اتا
زمان	۵۲۵/۲۳۳	۱/۳۲	۳۹۷/۲۷۸	۳۹/۱۲۸	۰/۰۰۰۱	۰/۴۰۳
زمان*گروه	۵۲۶/۲۱۱	۱/۳۲	۳۹۸/۰۱۸	۳۹/۲۰۱	۰/۰۰۰۱	۰/۴۰۳
خطا	۷۷۸/۵۵۶	۶۶/۶۸۱		۱۰/۱۵۳		

تدوین بسته آموزشی پیشگیری از طلاق و تعیین اثربخشی آن بر صمیمیت و ...

بر اساس جدول شماره ۹ نتایج حاصل از تحلیل نشان می‌دهد که اثر بسته آموزش پیشگیری از طلاق بر افزایش صمیمیت زوجین شهرستان ارومیه معنی‌دار است. نتایج مقایسه‌های زوجی با استفاده از آزمون بونفرونی نشان داد که همه مقایسه‌های دو به دو معنی‌دار هستند. یعنی تفاوت میانگین صمیمیت زوجین قبل از مداخله با میانگین صمیمیت زوجین بعد از مداخله و پیگیری معنی‌دار است؛ همچنین تفاوت میانگین صمیمیت زوجین پس از آموزش بسته با میانگین صمیمیت زوجین در قبل از آزمون و پیگیری معنی‌دار است و نهایتاً اینکه این تفاوت میانگین‌ها برای پیگیری با قبل از مداخله و بعد از مداخله نیز معنی‌دار است (Pa < 0/05).

همچنین نتایج نشان می‌دهد که تأثیر گروه‌بندی (بسته آموزش پیشگیری از طلاق) در گروه مداخله در مقایسه با گروه کنترل معنی‌دار نیست ($f=0/073$ و $sig=0/793$). به عبارتی می‌توان گفت بسته آموزش پیشگیری از طلاق باعث افزایش صمیمیت زوجین در گروه مداخله در مقایسه با گروه کنترل نشده است. بنابر این در پاسخ به سوال اول پژوهش می‌توان نتیجه گرفت که بسته آموزش پیشگیری از طلاق موجب افزایش صمیمیت زوجین در گروه مداخله، تنها با تعامل عامل زمان خود را نشان داده است.

بحث و نتیجه‌گیری

در این پژوهش دو فرضیه مورد نظر محقق قرار گرفت و نتایج نشان داد آموزش بسته آموزش پیشگیری از طلاق بر افزایش صمیمیت و کیفیت ارتباط تأثیر مثبت دارد. ذیلاً سوالات و نتایج حاصله مورد بحث و نتیجه‌گیری قرار می‌گیرد.

فرضیه اول: بسته آموزشی پیشگیری از طلاق بر صمیمیت زوجین تأثیر

دارد؛ در رابطه با این سوال نتایج نشان داد که آموزش بسته توانسته است میزان صمیمیت زوجین را افزایش دهد. این یافته با نتایج تحقیق قدم خیر و همکاران (۱۳۹۱) رضاییو همکاران (۱۳۹۲)، خدایاری فرد و همکاران (۱۳۹۲) و پژوهش حسین‌خانی و گرجی (۱۳۹۴) هماهنگ است. این یافته با ثوری پراگر (۱۹۸۶) نیز همسوست. پراگر به ظرفیت هریک از زوجین برای صمیمیت اشاره دارد و به رفتارهایی مانند گوش دادن فعال، بیان همدلانه، توانایی بیان تجربیات درونی، و توانایی شنیدن و درک کردن تجربیات دیگری به‌عنوان رفتارهایی که صمیمیت را افزایش می‌دهد تأکید می‌کند. یافته‌های این تحقیق نیز نشان داد که آموزش چنین رفتارهایی می‌تواند بر افزایش صمیمیت زوجین تأثیر مثبت بگذارد. در تبیین این یافته می‌توان بیان نمود که اصولاً بخشی از نهادینه‌سازی صمیمیت نزد همسران و هکذا درون خانواده از رهگذر حذف برخی رفتارهای مخرب و اجرای برخی رفتارهای سازنده محقق

می‌شود. علوم انسانی و علی‌الخصوص روان‌شناسی و جامعه‌شناسی در دهه‌های اخیر پیشرفت قابل ملاحظه‌ای در زمین دانش خانواده و تقویت این نهاد داشته‌اند. این مهم زمانی حائز اهمیت می‌شود که جامعه کنونی ایران در یک شرایط گذار قرار داشته و افزایش دانش زوجین در خصوص وظایف فی‌مابین و چالش‌های زندگی مشترک و همین‌طور راهکارهای برون رفت از آن‌ها، می‌تواند موجبات کاهش تعارضات و افزایش صمیمیت را فراهم سازد. با عنایت به اینکه رسالت بسته آموزشی پیشگیری از طلاق در راستای تحکیم و توانمندسازی زوجین با رویکرد آموزشی بوده است، می‌توان چنین استنباط نمود که گروه آزمایشی با کسب دانش لازم در این خصوص و عملیاتی کردن این آموزه‌ها در زندگی زوجی توانستند میزان صمیمیت‌شان بهبود بخشیده را ارتقا دهند.

فرضیه دوم: بسته آموزشی پیشگیری از طلاق بر کیفیت ارتباط زوجین

تأثیر دارد؛ در رابطه با این سوال نتایج نشان داد، آموزش بسته پیشگیری از طلاق توانسته است کیفیت ارتباط زوجین را افزایش دهد. این یافته با پژوهش‌های خجسته مهر و همکاران (۱۳۸۹)، عباسی بوردرق و همکاران (۱۳۹۳)، حسین خانی و گرجی، (۱۳۹۵) و کلایین و استفورد (۲۰۰۴) هم راستا است. این یافته با تئوری گاتمن (۱۹۹۴) نیز هماهنگ است. به عقیده گاتمن کیفیت تعامل بین زن و شوهرها پیشگوی مهمی برای آشفتگی زناشویی یا طلاق است. مطالعات وی نشان داد زوجینی که ارتباط منفی‌تری با همدیگر دارند دارای ازدواج نابسامان بوده یا آشفتگی زناشویی در آینده را می‌توان به آن‌ها نسبت داد. وی دریافت زوج‌هایی که در صدد طلاق هستند در تعاملات زناشویی خود از هیجان‌های منفی بیش از هیجان‌های مثبت استفاده می‌کنند. لذا اصلاح این تعاملات به‌واسطه آموزش و مشاوره می‌تواند این شرایط را بازسازی کند. در تبیین این یافته نیز می‌توان ادعا نمود، زوجین بر اساس الگوهای ارتباطی مختلفی که دارند؛ می‌توانند به زوجین رضامند و نارضامند تقسیم شوند. رابطه الگوهای ارتباطی با رضایت زناشویی رابطه متقابل است یعنی هم رضایت زناشویی می‌تواند الگوهای ارتباطی را تحت تأثیر قرار دهد و هم الگوهای ارتباطی می‌تواند بر رضایت زناشویی مؤثر باشد. منشأ بسیاری از تنش‌های خانواده در تحقیق حاضر نیز ناشی از ارتباط ضعیف و مخرب همسران بوده است. این مهم به‌ویژه زمانی که زوجین قادر نیستند در شرایط بحرانی و پرتنش شرایط را مدیریت کنند، بیش‌تر نمایان می‌شود.

از آنجا که بخش عمده مطالب بسته آموزشی پیشگیری از طلاق، اختصاص به چگونگی برقراری ارتباط مؤثر بین فردی و مدیریت تعارضات دارد و نظر به اینکه ارتباط سازنده و با کیفیت عناصری اکتسابی بشمار می‌آیند، لذا ارتقا دانش مخاطبین به‌واسطه حضور فعال در کارگاه آموزشی می‌تواند کیفیت ارتباط را فی‌مابین زوجین افزایش دهد. به این معنا که کسب

تدوین بسته آموزشی پیشگیری از طلاق و تعیین اثربخشی آن بر صمیمیت و ...

مهارت برقراری ارتباط مؤثر و قائل بودن به آن در طول زندگی مشترک می‌تواند ضمن از میان برداشتن الگوهای مخرب ارتباطی، کیفیت ارتباط را سازنده تر نماید. از محدودیت‌های این پژوهش استفاده از نمونه گیری داوطلبانه بود و با توجه به اینکه مطالعه حاضر در شهرستان ارومیه و بر روی طیف خاصی (کارمندان آموزش و پرورش) اجرا گردید از این رو در تعمیم نتایج باید جانب احتیاط را رعایت نمود. در جمع‌بندی کلی پیشنهاد می‌شود اثر بخشی بسته آموزشی مورد استفاده در این مطالعه برای سایر اقشار جامعه و روی متغیرهای دیگری نظیر رضایت‌مندی جنسی، مدیریت تعارضات و باورهای ارتباطی زوجین نیز مورد ارزیابی قرار گیرد.

منابع

- اسماعیل بگی، زهره و غلامرضایی، حمیدرضا. (۱۳۹۴). معجزه صمیمیت. تهران: انتشارات نسل نو اندیش.
- اعتمادی، عذرا؛ امین جعفری، بتول و شاه سیاه، مرضیه. (۱۳۹۳). تأثیر آموزش گروهی زوجین بر اساس رویکرد ارتباط درمانی بر افزایش صمیمیت زوجین شاهد و ایشارگر شهر اصفهان، پژوهش نامه اسلامی زنان و خانواده، ۲ (۲): ۱۳-۳۸.
- اولیا، نرگس (۱۳۸۵). بررسی تأثیر غنی‌سازی زندگی زناشویی بر رضایت مندی زناشویی زوجین شهر اصفهان. پایان نامه کارشناسی ارشد مشاوره، دانشگاه اصفهان. دانشکده علوم تربیتی.
- بشارت، محمدعلی. (۱۳۹۱). رابطه ترس از صمیمیت و رضایت زناشویی در نمونه‌ای از زوجین ایرانی: نقش تعدیل کننده سبک‌های دلبستگی، دو فصلنامه مشاوره کاربردی، ۱ (۲): ۱۹-۱.
- تجلی، فاطمه و لطیفیان، مرتضی. (۱۳۸۹). تأثیر انواع الگوهای ارتباطی خانواده بر سلامت روان، مجموعه مقالات سومین کنگره ملی آسیب‌شناسی خانواده، تهران: انتشارات دانشگاه شهید بهشتی.
- جاهدی سهیلا؛ رفاهی، ژاله؛ شریفی، اصغر و رجایی چالستری، سهیلا. (۱۳۹۲). تعیین قدرت پیش‌بینی‌کنندگی انسجام و انعطاف‌پذیری خانواده بر عزت نفس و شادکامی فرزندان در دانش‌آموزان دختر دوره متوسطه شهر شیراز. ارمغان دانش، مجله علمی پژوهشی دانشگاه علوم پزشکی یاسوج، ۱۸ (۱۱): ۹۴۵-۹۵۴.
- حسین خانی، داوود و گرجی، یوسف. (۱۳۹۴). بررسی اثربخشی آموزش ویژگی‌های خانواده متعادل به والدین دانش‌آموزان بر ارتباط زناشویی، اصفهان: چکیده مقالات دومین همایش ملی روانشناسی کاربردی.

- خجسته مهر، رضا؛ شیرالی نیا، خدیجه و عطاری، یوسف علی. (۱۳۸۷). تأثیر آموزش مهارت‌های ارتباطی بر الگوهای ارتباطی و احساسات مثبت نسبت به همسر در زوجین شهر اهواز، پژوهش‌های مشاوره، ۱۰ (۲۷): ۸۱-۹۶.
- خدایاری فرد؛ محمد، زارع پور؛ مریم و حجاری؛ احمد. (۱۳۹۳). اثربخشی مهارت حل مسئله بر صمیمیت زناشویی. پایان نامه کارشناسی ارشد روان‌شناسی عمومی، دانشگاه آزاد مرودشت.
- خوشکام، سمیرا. (۱۳۸۵). بررسی تأثیر آموزش برنامه‌ی ارتباط زوجین بر بهبود روابط و سلامت روانی زوجین شهر اصفهان. پایان نامه کارشناسی ارشد مشاوره خانواده، دانشگاه اصفهان.
- داودی؛ زهرا، اعتمادی عذرا و بهرامی؛ فاطمه. (۱۳۹۰). رویکرد کوتاه مدت راه حل محور برای کاهش گرایش به طلاق در زنان و مردان مستعد طلاق، فصلنامه علمی- پژوهشی رفاه اجتماعی، ۱۱ (۴۳): ۱۲۱-۱۳۴.
- سعادت، لیدا و زینالی، علی. (۱۳۹۴). تأثیر آموزش زندگی خانواده بر رضایتمندی زناشویی کارمندان بهزیستی شهرستان ارومیه، پایان نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه آزاد واحد ارومیه.
- رضایی، جواد؛ احمدی، سید احمد؛ اعتمادی، عذرا؛ رضایی حسین آبادی، مریم و شه دوست، مریم. (۱۳۹۲). تأثیر آموزش سبک زندگی اسلام محور با تأکید بر نظام خانواده بر صمیمیت زوجین اراک، مطالعات روانشناختی، ۹ (۳): ۷۹-۱۰۶.
- شعاری نژاد، علی اکبر. (۱۳۹۲). روانشناسی رشد. چاپ ۱۸، تهران: انتشارات اطلاعات.
- عباسی بوردرق، سکینه؛ کیمیایی، سید علی؛ قنبری هاشم آبادی، بهرامعلی و باباپور، جلیل، (۱۳۹۳). بررسی اثر بخشی زوج درمانی رفتاری- تلفیقی بر باورهای ارتباطی زوجین متقاضی طلاق، همایش منطقه‌ای آسیب‌شناسی پدیده طلاق، دانشگاه آزاد سقز.
- عرفانی اکبری، معصومه. (۱۳۸۷). بررسی مشکلات مرتبط با صمیمیت و تأثیر درمان ارتباطی بر این مشکلات، پایان نامه کارشناسی ارشد، تهران: دانشگاه الزهرا.
- قدم‌خیر، میترا؛ قمری گیوی، حسین؛ میکائیلی، نیلوفر و سپهری شاملو، زهره. (۱۳۹۲). اثر بخشی مداخله‌ای مبتنی بر رفتار درمانی عقلانی هیجانی بر افزایش صمیمیت و رضایت زناشویی زنان، مجله اندیشه و رفتار، ۸ (۲۹): ۳۴-۴۹.
- محمدخانی، پروانه. (۱۳۸۸). آشفستگی‌ها در روابط زوجی و راه‌های افزایش رضایت زناشویی. تهران: نشر قطره.

تدوین بسته آموزشی پیشگیری از طلاق و تعیین اثربخشی آن بر صمیمیت و ...

- میرمحمد صادقی، محمد. (۱۳۹۲). آموزش پیش از ازدواج. تهران: انتشارات هنر آبی.
- نوایی‌نژاد، شکوه. (۱۳۹۲). آسیب‌ها والگوهای مطلوب خانواده، کتاب اندیشه‌های راهبردی. زن و خانواده، ۱۰۴۴-۱۰۵۸.

- Bagarozzi, Dennis. A. (2001). *Enhancing Intimacy In marriage*. Brunner-Routledge. Taylor & Francis Group. USA.

- Berbestine F, Berbestine H, Marsy T. (2003). *Cognition and cure of marital conflicts*. Translated by hamidreza sohrabi, Tehran; publication of cultural services of rasa.

- Cotten, S. R., Burton, R. P., & Rushing, B. (2003). The mediating effects of attachment to social structure and psychosocial resources on the relationship between marital quality and psychological distress. *Journal of Family Issues*, 24(4), 547-577.

- Edalati, A., & Redzuan, M. (2010). Perception of women towards family values and their marital satisfaction. *Journal of American Science*. 6(4): 132- 137.

- Gottman, J. M., & Notarius, C. I. (2002). Marital research in the 20th century and a research agenda for the 21st century. *Family process*, 41(2), 159-197.

- Gottman, J., Gottman, J. M., & Silver, N. (1995). *Why marriages succeed or fail: And how you can make yours last*. Simon and Schuster.

- Georgiades. S. D. (2008). *A Solution- Focused Intervention With youth in a Domestic Vileness situation: Longitudinal Evidence: Springier science Business Media, LLC*.

- Hamamci, Z., & Buyukozturk, S. The interpersonal cognitive distortions scale: Development and psychometric characteristics. *Journal of Psychological Reports*. 2005; 95 (1), 291-303.

- Kline, S. L., & Stafford, L. (2004). A comparison of interaction rules and interaction frequency in relationship to marital quality. *Communication Reports*, 17(1), 11-26.

- Kriegerlewiec, Q. (2006). Problem solving strategies and marital satisfaction. *Journal of Psychiatry Pol*, 40(2):24-59.

- Laurenceau, J. P., Barrett, L. F., & Rovine, M. J. (2005). The interpersonal process model of intimacy in marriage: a daily-diary and multilevel modeling approach. *Journal of family Psychology*, 19(2), 314.

- Mane, S., Bard, H. Intimacy and relationship process in couples' psychosocial adaptation to cancer. *Cancer*. (2008); 112(11 supply): 2541-55.

- Nazaré, B., Fonseca, A., Gameiro, S., Canavarró, M. C., & Dattilio, F. M. (2011). Amniocentesis due to advanced maternal age: The role of marital intimacy in couples decision-making process. *Contemporary Family Therapy*, 33(2), 128-142.

- Patrick, S., Sells, J. N., Giordano, F. G., & Tollerud, T. R. (2007). Intimacy, differentiation, and personality variables as predictors of marital satisfaction. *The family journal*, 15(4), 359-367.

- Prager, K. J. (1986). Intimacy status: Its relationship to locus of control, self-disclosure, and anxiety in adults. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 12(1), 91-109.

- Sandhya, S. (2009). The social context of marital happiness in urban Indian couples: Interplay of intimacy and conflict. *Journal of Marital and Family Therapy*, 35(1), 74-96.

- Sanford, K. (2006). Communication during marital conflict: When couples alter their appraisal, they change their behavior. *Journal of Family Psychology*, 20(2), 256.

- Taniguchi, S. T., Freeman, P. A., Taylor, S., & Malcarne, B. (2006). A study of married couples' perceptions of marital satisfaction in outdoor recreation. *Journal of Experiential Education*, 28(3), 253-256.

